

“TAHAN AJATEENISTUSSE!”

Kes terve mõistuse juures arvaks, et on hea mõte kõndida sisse Eesti Kaitseväge peastaapi ja esineda juhtkonna ees mõtteavaldusega, et te ei ole piisavalt inimkesksed ning disainmõtlemisest oleks teile palju kasu? Avaliku sektori innovatsiooniprogrammi “Tahan ajateenistusse” projekt on suurepärane näide teenusedisaini, innovatsiooni ja prima akadeemilise teadmise sümbioosist.

Eesti kaitsevõimest räägitakse praeguses ärevas geopoliitilises olukorras palju, kuid sageli on arutelude keskmes sõjatehnika või liitlassuhted. Kaitsevõime taga on aga muudkui, millest räägitakse avalikult vähem, siseringides aga palju. Eesti on valinud laiapindse riigikaitse strateegia, mis eeldab, et vajadusel kaitseb riiki kogu ühiskond – olulisel kohal on siin reservarmee, kelle väljaõpe rajaneb ajateenistusel. Reaalsus on aga see, et iga neljas noormees ei ilmu täna ajateenistuse-eelsesse arstlikusse komisjonigi ja 40% reservväelasi ei tule kohale õppekogunemistele. Vaid 10% noori tuleks ajateenistusse ka siis, kui see oleks vabatahtlik. On selge, et kaitsetahet saab ja tuleb tõsta.

Tiim viis projekti algusetapis läbi 30 süvaintervjuud ajateenistusse negatiivselt häälestatud noortega. Sellele lisandusid osalusvaatlused, kus uute ajateenijatega kulgeti koos 3 päeva erinevates väeosades üle Eesti. Sellest etapist sündinud taipamistele rajati rida uuenduslikke lahendusi.

TAIPAMISED #1:

- Noored kogevad ajateenistust kui kõrge hinnaga “eluplaanide rikkujat” - pausile tuleb panna haridustee, karjäär, suhted ja kauaoodatud iseseisvumisetapp oma elus.
- Noored kogevad end “mutrikesena süsteemis”, “numbri, mitte inimesena” - seda nii arstlikus kontrollis ja komisjonis kui hiljem ajateenistuses. Nad tunnevad, et kedagi ei huvita sinu mured, halvemal juhul sind isegi ei usuta. Siinkohal on oluline silmas pidada, et see on paljude noorte esimene kokkupuude riigiga.
- Tegelikult ei eksisteeri ühtset stereotüüpset ajateenistusest kõrvalehoidja tüpaaži, keda ametkonnad endale üsnagi põlglikult ette kujutasid. Paljudel noortel on elulisi takistusi, mille ületamisega nad ei oska või ei suuda omal käel toime tulla.

Lahendused:

- Töötasime Kaitseressursside Ameti (KRA) konsultantide jaoks välja **usaldusliku nõustamise kontseptsiooni** ja muutsime selle käigus nii protsesse kui printsiipe. Enne esimese kutse saatmist võtab konsultant ühendust telefoni teel, et sõbralikul toonil ja mitteformaalses vestluses uurida noore tulevikuplaanide ja soovide kohta, otsida sobivat aega komisjoni tulemiseks. See on ka ennetav samm saamaks teada võimalikest takistustest ja muredest. Siia alla võivad kuuluda rahalised kohustused nagu kiirlaenu, juriidilised kohustused nagu üürilepingud, noore hoolduskoormus kehva toimetulekuga perekonnas jpm. Sama eesmärgi täidab silmast-silma kohtumise jaoks väljatöötatud küsimustik noorele ja abistav küsimuskava konsultandile. Selleks, et sellised teemad ei eskaleeruks ajateenistuse ajal, annavad konsultandid nõu ja jagavad kontakte, kuidas lahendusi leida, sest me ei saa ega tohiks eeldada, et noortel on piisavalt teadmisi nt hoolekandesüsteemist, juriidilistest kohustustest jms. Töötasime koos konsultantidega välja ka sisemised kokkulepped, kuidas tagada tundlike teemade puhul privaatselt rääkimise võimalus, sh vajadusel eraldi kohtumisaeg neile, kellel on ajateenistusega seotud hirmud, ärevus või trots.
- On ilmne, et noorel on elulisi takistusi seda vähem, mida varem ta ajateenistusse tuleb ning see on ka meie strateegiline suund. Katsetasime KRA-ga väikesel skaalal **kooliklasside kutsumist** samal päeval **arstlikusse komisjoni**, et innustada neid aega teenima kohe peale kooli lõppu ning panustades kambavaimule. Katsetus osutas koolide vähestele koostöövalmidusele sobivate päevade leidmisel, samas aga hulga pingevabamale meeleolule noorte hulgas komisjonis. KRA

liigub selle lähenemisega edasi ilma kooli kui vahelülita, kutsudes registreeritud põhjal ühe kooli abituriente samadel või lähestikku asuvatel kuupäevadel.

TAIPAMISED #2:

- *Ajateenistus on kultuurišokk, kus tänasest üsnagi liberaalsest ja mitteformaalsest ühiskonnast tuleb siirduda jäiga hierarhia, karmi korra ja vähese privaatsusega süsteemi.*
- *Ajateenistusse saabumise algusperioodil on noortel väga kõrge ärevus ning teadmatus, mida kogenud tegevvälased ei hooa ega oska protsesse kujundades arvesse võtta, mh alustati õppetööga juba esimestel päevadel, kus noored ei olnud veel üldse võimelised sedavõrd suure infotulva keskel ja stressiseisundis uusi teadmisi omandama.*
- *Oli üllatav tõdeda, et organisatsioon, kes hindab kõrgelt koostööd, ei teinud esimesel nädalal mingeid süsteemseid tegevusi tugevate tiimide kujunemise toetamiseks, sh tegevusi, mis aitaksid erineva rahvusliku taustaga noortel kiiremini sõbruneda.*

Lahendused:

- Teades, et algusperiood võõras kohas ja võõraste inimeste keskel on noortes ärevust tekitav, on Kaitseressursside Ametis [nüüdsest](#) võimalik **ajateenistusse registreeruda sõpruskonnana**. Vastukaaluks levinud linnalegendile, et sõbrad lahutatakse väeosades meelega, küsitakse nüüd ajateenistusse tulnud noortelt, kas saabujate hulgas on ka nende sõpru ning toetatakse nende sattumist baaskursuse ajaks samasse rühma ja tuppa.
- Innotiimi projekti ettepanekul **disainiti ümber kogu esimene nädal ajateenistuses** ning alates 2022. aasta juulist võeti kasutusel **0 nädal**, kus keskendutakse noorte kiire kohanemise ja tugevate tiimide tekkimise toetamisele. Selleks töötasime välja **“kaardipaki”**, milles sisaldub hulk tutvumisharjutusi, vestluste formaate ning meeskonnaharjutusi.
- Koos disainer Hannes Praksiga murdsime pead, kuidas saaks toetada ruumilist kohanemist paigas, kus igasugune personaliseerimine on keelatud. Kahes kompaniis **värvisid** ajateenijad 6. ajateenistuse päeval **üle oma korruse koridoriseinad**. Ülesanne toimis väga hea meeskonnaharjutusena, kus tuli moodustada paarid, tähistada 2 meetrit oma ala, valida üks toon kolmest võimalikust ja viia plaan ellu ilma igasuguste juhusteta. Kasarmuseinte värvimine ei ole mõistlik tegevus igakordse ajateenistuse alguses, kuid oleme selle välja pakkunud ühe hästi toimunud ja positiivset elevust tekitanud harjutusena. Samas kahes kompaniis kinnitasime ülemise narivoodi põhja alla vineerile kinnitatud **papptahvli “Märkmed ajateenimisest ja ajateenijale”**. See oli inspireeritud voodite alla kraabitud sõnumitest ja mõtteteradest. 2022. aasta juulis saabunud ajateenijaid ootasid ees soovitusel, hoiatused, sissekanded ja illustratsioonid eelmistelt sõduritelt.

TAIPAMISED #3:

- *Kaitsetahte keskmes on sõdurite oskus ja tahe võidelda siis, kui selleks peaks tekkima vajadus, kusjuures õpiprotsessi ja reaalse vajaduse vahele võib jääda pikk ajavahe.*
- *Ajateenistus on läbi ja lõhki õpiprotsess ja seda läbiviivad tegevvälased võrreldavad haridustöötajatega, kellel oleks palju võita teaduslikult tõestatud õpimetoodikatest.*
- *Ajateenistuse kogemused jäävad tugevalt mõjutama reservväelaste motivatsiooni osaleda reservõppekogunemistel.*

Lahendused:

- Viisime läbi Eesti Kaitseväge esimese **disainsprindi**, milles keskendusime sellele, **kuidas** Kaitseväes õpetatakse. Osalejate tõdemusel õpetatakse täna pigem eksamiteks ja mõõdetakse sooritust, samas kui meie kaitsestrateegiast lähtuvalt peaksid eesmärgiks olema hoopis püsivad ja ülekantavad teadmised. Samuti ei ole tänane süsteem kuigi salliv vigade suhtes, mis on aga vajalik osa õppimisest. Sprindi tulemusel on õpetamise meetodeid juba osades üksustes

muudetud, kuid lähiaastatel kavandatakse suuremat õppekavade ülevaatamist eesmärgiga **võtta kasutusele teaduslikult tõestatud kaasaegsed õpetamismeetodid**.

- Pilootprojekti raames koolitasime koos Grete Arroga kahe kompanii tegevväelasi, andes neile parema raamistiku mõistmiseks, **kuidas toimib motivatsioon** ning millised praktikad Kaitseväes seda toetavad, millised aga lõhuvad. 2022. aasta kevadel sai meie väljapakutud **isemääramisteesooria ja psühholoogiliste baasvajaduste toetamine** keskseks printsiibiks ajateenistuse korraldust reguleerivas juhises üle kogu Kaitseväge. Selle paremaks mõistmiseks tegime **videokoolituse**, mis saadeti kõikidele väeosadele läbimiseks 2022. aasta suvise täiendõppe raames.

TAIPAMINE #4:

- *Noored jäävad hätta ajateenistuse väärtuse mõtestamisel ega oska näha, kuidas ja kus võiks ajateenistuses omandatud oskusi ja teadmisi vaja minna tsiviilelus. Kahjuks kehtib see ka tööandjate puhul.*

Lahendus:

- Disainisime **ajateenistuse lõputunnistuse prototüübi** ning testisime seda tööandjate ja Personalijuhtide ühingu PARE juhatusega. Tagasiside aitas meid mõista, millist infot otsivad või väärtustavad tööandajad ja värbajad ning kuivõrd mõistetav on neile sõjaväelised terminid pärast seda, kui olime neid oluliselt "tsiviliseerinud". Lõputunnistust on seni väljastanud Logistikapataljon ning selle arendus andmete standardiseerimise ja laiaulatusliku tehnilise teostatavuse tagamiseks jätkub.

Projektijuht: Helelyn Tammsaar

Tiimiliikmed: Astrid-Helena Teär, Marke Teppor, Merle Ulst (Kaitseressursside Amet); Keith Tarakanov (Kaitsevägi), Laura Toodu (kaitseministeerium), Karl Andreas Sprenk (haridus- ja teadusministeerium).

Oluline panus: Grete Arro (Tallinna Ülikool).